

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ

UZUN TEZ ÇALIŞMASI

“Devlet Ana” Yapıtındaki Tarihsel Doku”

Rehber öğretmen: Hürmüz Ataman

Öğrencinin adı: Zeynep

Öğrencinin soyadı: Yıldız

Diploma numarası: D1129098

1. GİRİŞ

Kemal Tahir, Türk Edebiyatı'na izini bırakmış yazarlardan biridir. Bunda en büyük etken, Türk Edebiyatı'na getirdiği özgün anlayıştır. Edebiyatçıların, edebi yapıtlar üretmelerinin yanı sıra, düşünür kimliklerinin de olduğu ve böylelikle aydınlatıcı bir işlev üstlendikleri bir toplumda, Kemal Tahir düşünür kimliğini yapıtlarına aktaranların başında gelmiştir. Toplumuna duyarlı oluşu, her yapıtında kendini göstermektedir. Toplumunu yalnız bir ayna gibi yansıtmakla kalmamış, onun iç dünyasını da okumaya ve onu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yapıtlarında, Kemal Tahir'in Türk toplumunun gerçekliklerini anlama çabası hissedilir. Kemal Tahir, bu gerçekliklerden hareketle, halkın yararını gözeterek, toplumun açmazlarını tespit etmiş ve bu açmazların temelindeki güvensizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla, yapıtlarında Anadolu Türk halkının birikimini yeniden keşfetmiş ve keşfettirmiştir.

"Bence Türk romancısının Türk romancısının ana ödevi imparatorluk kurma gücüne sahip Türk insanın geleceğini kurtaracak cevherini, bu cevherin tarih boyu taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar bölümünü bulup çıkartmaktır."

Kemal Tahir (Şan)

Türk Edebiyatı'na Batı'dan gelen ve Batılı kimliğini uzun yıllar üzerinden atamayıp, toplum gerçekliklerini anlatmada donanımlı hale çok geç gelen; Türk romanı, Kemal Tahir'le kendi kimliğini bulma yolunda daha emin adımlarla ilerlemeye başlamıştır. Aydının öykünme bağlamında Batılılaşma anlayışıyla kaybolduğu zamanlarda, Tahir, Batı insanının da açmazlarını görebilmiş ve bunun yanında geri kalmışlığın endişesi içinde kendi öz değerlerinden soğutularak, özgüvensizleştirilen bir topluma kendi gerçekliklerini ve erdemlerini hatırlatmıştır.

Tahir'in bu toplumcu bakış açısı onu tarihi roman yazmaya daha çok itmiştir. Öyle ki, tarihi romanlarına, Tahir'in düşünür kimliği yansımıştır. Tarihi güncellemesinin yanı sıra tarihe yeni bir bakış açısı getirmiş, Türk toplumuna dair özgün tespitlerde bulunmuştur. Bu durum, onun zaman zaman çok eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştiriler, yapıtlarının tarih araştırmasıyla, edebiyat romanı arasında kaldığı kanısı etrafında yoğunlaşmaktadır. Tahir, belirli kesimlerce, "tarihi romanlaştırma" suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Oysaki bu suçlamalar yersizdir ve Kemal Tahir bu kalıplandırmaların çok dışındadır. Onun çabası ne sadece ülkesinin tarihine katkı da bulunmak, ne de sadece bir sanat dalı olarak edebiyatla ilgilenmekti. Kemal Tahir, tarihi roman yazımında, çağdaşlarından ayrılmaktadır. *"Kemal Tahir'i roman ile tarih ilişkilendirmesinde farklı kılan nokta, geçmişte yaşanmış olayları içinde yaşadığımız çağa yansıyan yönleriyle ele alma çabasıdır"*(Eğribel, 63)

Romanlarını toplumsal gerçeklikler etrafında biçimlendiren Tahir, toplumsal eleştirilerde bulunmuş ve bu eleştirilerini tarihsel gerçeklere dayandırmıştır. Tahir, bazı tarihsel gerçeklikleri gün yüzüne çıkarmakla kalmayıp, aydın kimliğinin tetiklemeyle kendi tarih tezlerini de oluşturmuştur. Böylelikle, toplumsal ödevini yerine getirdiğini; topluma, kendi yararına bir takım erdemlerini hatırlatmış, toplumu uyandırmış, özgün bir farkındalık geliştirmiştir. Kemal Tahir'in bu tezlerinin en somut yer aldığı yapıtı "Devlet Ana"dır. Bu çalışmada da, "Devlet Ana" yapıtındaki bu tarihsel doku incelenecektir.

2. "DEVLET ANA"

Devlet Ana, büyük bir imparatorluğun parçalandığı, Anadolu'da birliğin bozulduğu ve ayrılan beyliklerin ayakta durmaya çalışırken, birliği tekrar sağlama çabalarının olduğu bir dönemi konu almaktadır. Bu dönemde, Anadolu'daki toplum, artlarında bıraktıkları imparatorluğun yıkıntılarında sıyrılıp, güvensizliklerden kurtulmak istemektedir. Bunun içinde, Anadolu sağlam temellere dayanan, güçlü ve güvenli bir devlete gereksinim duymaktadır. Kendini Selçuklu'nun mirasçısı olarak gören beylikler, Anadolu halkının bu gereksinimini tam olarak algılamaktan uzak; güven içinde yaşanabilecek bir devlet olma ülküsünden çok bir iktidar hırsıyla, birbirleri ile mücadele içindedirler. Anadolu'nun bu siyasi ve toplumsal gerçekleri içinde bir uc beyliği öne çıkmaya başlamıştır.

Devlet Ana, ileride Anadolu'nun sınırlarını aşacak olan bu beyliği, Osmanlı Beyliği'ni kuran temelleri irdemiştir. Bunu yaparken de dönemin siyasi ve toplumsal yapısını öncelikli olarak kullanmıştır. Dönemin siyasi şartları ve o günün Anadolu'sundaki mevcut toplum düzeni yapıtta irdelenirken, aslında Osmanlı'nın küçük bir beylikken, Anadolu sınırlarını da aşip, geniş bir coğrafyada -dönemin dünya yönetimleri de göz önünde bulundurulacak olursa- uyguladığı hoşgörülü, adil ve insancıl politikaların nereden kaynak aldığı sorusuna da cevap bulunmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, erdemli ve kişilikli bir toplumun hikâyesi anlatılırken, bir devletin ancak hangi değerlerle kurulursa kalıcılığı sağlayabileceği konusunda güçlü savlar sunulmuştur.

"Kemal Tahir'in en önemli romanı olarak gösterilen 'Devlet Ana', onun düşünce yapısını da en iyi yansıtan eserlerinden biri sayılmaktadır." (Tahir, arka kapaktaki yazı). Kemal Tahir bu yapıtında, çökmüş bir imparatorluğun ardında kalan milletin, yaşadığı burukluktan kurtulup, yeni ve daha güçlü bir imparatorluğun duvarlarını

azimle ve erdemleriyle örüş hikâyesini anlatmıştır. Bu yapıtı oluştururken, Tahir'in amacı, toplumu yıkılan bir imparatorluğun çocuğu olma buhranından, Türk toplum yapısının unutulmuş gerçeklerini, erdemlerini ve Türk'ün devlet kurma becerisini hatırlatarak kurtarmaktır. Bu hatırlatmayla Tahir, Anadolu insanına bir öncekinden daha sağlam bir devlet kurulabildiğini göstermekte ve böylelikle Anadolu insanına özgüven aşılamaktadır. Bunu yaparken de, Anadolu'nun çok uluslu yapısını farklı karakterlerle ortaya koyarak, Osmanlı sancağı altında farklı dillere, farklı dinlere, farklı renklere sahip ulusların altı yüz yılı aşkın süre yaşayabilmesinin nedenine de inmeye çalışmıştır. Yapıtta, Ermeni Toros, Mavro gibi karakterler Kerim'den ya da Demircan'dan farklı anlatılmamıştır. Mavro'da, Ermeni Toros da kendilerini toplumun parçası hissetmişler, Türkmenlerle beraber göç etmişler, topraklarını beraber korumuşlardır. Yapıtta, Türkmenlerin göç yolu üzerine kurulan pusudan kurtulmak için Ermeni Toros'a ihtiyaç duyulması bu sahiplenışı somutlar, Toros, göçte, halkı uyaran kişidir, pusu haber alınınca o çağırılmıştır: "*Bul Toros'u çabuk... Seslensin...*" (Tahir, 452) Aynı şekilde "*Bizim Mavro hiç Müslümanlığa girmese, Daskalos kâfirinden yüz kat Müslüman'dır.*" (Tahir, 414) alıntısı da, Mavro'nun toplum tarafından benimsendiğinin kanıtıdır. Mavro, "bizim" diye isimlendirilmekte, sahip olduğu kişilik özellikleriyle, toplumun temel değerleriyle zaten kaynaşmış olduğu vurgulanmaktadır. Böylelikle Kemal Tahir'in Türk devlet yapısına ilişkin görüşler yapıtta da yer bulmuştur. Tahir'e göre Türk devlet yapısının çekirdeğinde insan vardır, o zamanın Anadolu Türk toplumunun diğer unsurları ötekileştirilmeye tabi tutulmamış ve devlet bu sayede sağlam temellere oturtulmuştur.

Kemal Tahir'in bu görüşleri çerçevesinde kurgulanan romanda, tarihsel gerçeklikler ön plandadır. Romana daha gerçekçi bir duruş kazandırmak ve günümüz Anadolu insanının romana dair daha somut bir bakış açısı kazanabilmesi için geçmişin; günümüz toplumunun temel taşlarını oluşturan siyasi ve kültürel yapılanmanın öğeleri kullanılmıştır. Sonraki bölümlerde ayrıntılı inceleneceği gibi, roman, Türklerin yaşadığı toprakların en batı ucunda; Osmanlı Beyliği'nde geçmektedir. Yapıtta, Ertuğrul Gazi, Osman Bey ve Orhan Bey'in yaşantıları, hayat görüşleri tarihsel gerçeklere dayandırılarak anlatılmaktadır.

Tahir "Devlet Ana" yapıtında, Türk insanın erdemlerini vurgulamak için, kutupluluk ilkesinden yararlanmışır. Karakterler bu ilke çevresinde şekillenmiştir. Örneğin, Demircan, Kerimcan, Mavro gibi devletin kuruluş safhasında gerek savaşı, gerek düşünür kimlikleriyle yer alan karakterlerin karşıtı olarak Notüs Gladys karakteri oluşturulmuştur. Olay örgüsünde, Notüs Gladys'ün, Liya'yı durduk yere öldürmesinin ardından, yapıtta *"Frenk'in deli kudurganlığıydı bu, hiçbir zaman önleyemediği, anlamsız kan dökme tutkusu..."* (Tahir,83) tespiti yapılmaktadır. Böylelikle, dönemin Anadolu dışı unsurlarına dair bir sav öne sürülmüş, Notüs Gladys karakterinin yozlaşmışlıkları üzerinden Türk boyunun artıları algıya sunulmuştur.

"Devlet Ana"nın Osmanlı toplumunun temelini oluşturan değerleri, Türk devlet kurma becerisini anlatarak, topluma geçmişini ve erdemlerini anlatmasının yanı sıra bu yapıt, Türk Edebiyatı'na farklı bir kültürel katkıda daha bulunmuştur. "Devlet Ana" asırlardan beri süregelen, Türk anlatı geleneğinin de güncel bir örneği olma niteliğini de taşımaktadır. Bu yapıtta kullanılan dil, okurda, Dede Korkut'u, Evliya Çelebi'yi ya da Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'ini okuyormuş hissini uyandırmaktadır. Kemal Tahir, "Devlet Ana"da aslında bugüne kadar gelen dilin özgün ve yalın kullanımını canlandırmıştır.

Bütün bu yönleriyle "Devlet Ana" Türk romanının kendi kimliğini buluşunun adeta bir simgesidir. "Devlet Ana", aydının ona dayatılan aslında gerçek olmayan ancak topluma gerçek gibi sunulanlara başkaldırısıdır. Bu yapıtıyla Kemal Tahir, tarihi roman anlayışına yeni bir bakış açısı getirirken, toplumsal gerçeklikler noktasında yeni savlar ileri sürmüş ve topluma erdemlerini ve devlet kurma, teşkilatlanma becerilerini hatırlatmıştır.

3. "DEVLET ANA"DA OSMANLI'NIN KURULUŞ ALGISI, YAPITAKİ TARİHSEL DOKU

"Devlet Ana"daki Osmanlı'yı, onun kuruluş felsefesine dair savları anlayabilmek için Kemal Tahir'in Osmanlı ile ilgili fikirlerine değinmekte fayda vardır. Kemal Tahir'in Osmanlı ile ilgili temel sorgusu; aralarında büyük kültürel farklılıklar bulunan toplumları yöneten bir devletin, değişen dünya şartlarına uyum sağlayarak, çıkan sorunları çözümlenerek nasıl altı yüz yılı aşkın süre yaşayabildiğidir. Tahir, bunu, devletin temelini sağlam olmasına, kuruluş dönemindeki toplumunun, diğer toplumlardan farklı olarak sahip olduğu özelliklerle ilişkilendirmektedir. Bu nedenle, Kemal Tahir "Devlet Ana" yapıtında "kuruluş"un kapılarını aralamış ve yapıt bu kuruluş sorgusu neticesinde ulaştığı verilerin toplamını açıklamıştır. Tahir, kuruluş edebi yorumuyla anlatırken, Batı odaklı gelişmiş ve aslında toplumuna dayatılmış olan tarih anlayışına karşı çıkmış ve kendi savlarını dillendirmiştir. Dolayısıyla, yapıttaki tarihsel doku incelenirken, Kemal Tahir'in Osmanlı'nın gücünün, temelini sağlamlığıyla ilintili olduğu savı hiç unutulmamalıdır.

3.1 Devletin Dayandığı Temeller

3.1.1 Anadolu'daki Mevcut Siyasi Yapılanma

"Devlet Ana"nın konu edindiği zaman dilimindeki Anadolu'nun siyasal yapısına bakılacak olunursa, Anadolu'nun temel sorunu Selçuklu'nun gücünü yitirmesiyle başlayan otorite boşluğudur. Bu boşlukta halk kendi kendini koruma yolunu tutmuş ve halkın sorumluluğunu üstlenebilecek kimseleri kendilerine bey seçmişlerdir; ayrıca, Selçuklu zamanında beylik elde etmiş olan beyler de, bu beyler gibi etki ve güç alanlarını geliştirmeye başlamışlardır. Selçuklu'daki bu parçalanmaya ek olarak, Anadolu'da farklı güç odaklarının varlığı da çekişmelere neden olmaktadır.

3.1.1.1. Beylikler

Anadolu'da bir kişinin bey olabilmesi için belirli bir maddi düzeyi aşmış olması, soylu bir aileden gelmesi gibi şartların geçerli olmadığı bilinmektedir. İlk Selçuklu Devleti bünyesinde kurulan beylikler, sınırların denetimi amacıyla uç bölgelere konulmuştur. Dolayısıyla beyliğin ön şartı devleti koruyabilme yetisinde olmaktır. Bu, Devlet Ana'da, Osman Bey'in kişiliğinde sunulmuştur: "*Babam rahmetli, Konya Sultanı'na ettiği hizmetin karşılığında kazandı bu ucu! Evet, kılıçlarınızın keskinliği, yüreklerinizin korkmazlığı olmasaydı, düşmana yılgınlık salmasaydınız barınamazdık buralarda...*" (Tahir, 195) Yapıta yansıdığı şekliyle, Anadolu'da beyler beyliklerini devlete ettikleri hizmet karşılığında almışlardır. Bu gerçeklik, devlette oturmuş bir adalet düzeninin olduğunu göstergesidir. Devlette görev, soyluya değil, üstesinden gelebilecek olana verilmektedir. Osman Bey'in halkına, yandaşlarına; daha doğru bir deyişle beyliğin devamına olanak sağlayan yardımcılara, onların yüreklerinin korkmazlığı, kılıçlarının keskinliğiyle beyliğin devam ettiğini söylemesi, beyliklerin; Osmanlı Beyliği'nin temelinde benlik duygusu ve kişisel güç arzusu içinde olan önderlerin olmadığı gerçeğiyle karşılaşılır.

Anadolu Beylikleri'nin yapısına karşın, belki de korunma gereksinimi sonucu, beyler egemenliklerini ilan etmeye başlamışlardır. Beyler, yalnız egemenliklerini ilan etmekle kalmayıp, Anadolu'yu egemenlikleri altına alma yarışına girişmişlerdir. Dolayısıyla, Anadolu'daki yoksunluk yetmezmiş gibi, bir de Anadolu Birliği'ni sağlamak adına beylikler arası mücadeleler başlamıştır. Anadolu Beyleri'nin çoğu bu yolu tutmuşken, Osman'ın beyliği daha akılcı ve demokratik bir yapılanmayı içerir.

3.1.1.2. Anadolu'daki Beylikler Dışındaki Siyasi Oluşumlar

"Devlet Ana"da Selçuklu'nun güçsüzleşmesiyle ortaya çıkan, Osmanlı, Karamanoğulları gibi beyliklerin dışında, Anadolu'nun doğusunda İlhanlılar, batısında, Bizans vardır. İlhanlılar bir bakıma güçlerinin zirvesindeyken, Bizans varlığını sürdürmekte zorlanmaktadır; imparatorluk parçalanmaya başlamış, feodal oluşumlar Bizans'ı da etkisi altına almıştır. Bizans imparatorunun, hâkimiyeti, güç kazanan tekfurların varlığıyla zedelenmiştir. İlhanlıların, Anadolu'yu işgal hareketleriyle, Selçuklu'nun gücü kırılmış ve çöküşü hızlandırılmıştır. Türkmenlerin batı akınları aksamış, Anadolu toplumu başsız kalmış, parçalanmıştır. Bu durum, varlığını sürdürmeye çalışan Bizans'ın işine gelmektedir. Bizans'ın siyasi idaresi zayıflamışken, doğusundaki bu karışıklıklar, Bizans için bir güvence oluşturmaktadır. Anadolu'daki beylikler dışı bu siyasi yapılanma yapıtta Osman Bey'in ağzından şöyle dillendirilmektedir:

"Düşman ille savaş istese, açar! Bereket imparatorun gücü yok... Buradaki tekfurlardan bize düşman olanlar, topraklarımızın İmparator'a geçmesini istemezler. Asıl önemlisi, Argun İlhan, bir İslam ülkesini, (...) din düşmanlarına bağışlamayı göze alamadı.(...) Bunu kitaba uydurabilseydi, İmparator'a başkaldırmış tekfurları yanıma alıp bayrak açıp ülkedeki bütün gazileri, dervişleri, Ahi yiğitlerini, bunca kapısız leventi toplayıp uğraşırdım." (Tahir, 184)

3.1.1.3. Beyler ve Beyler Arası İlişkiler

Anadolu'da aynı değerler uğruna savaşmış beyler, Selçuklu'nun dağılışıyla, farklı saflara çekilmişlerdir. Görevleri uçları korumak olan beyler, baştaki devlet güçsüzleşince, İlhanlılar'ın istilalarına karşı kendi ayakları üstünde durma yolunu seçmişlerdir. Ne var ki, bu durum zamanla "Kim Selçuklu'nun mirasçısı?" yarışına dönüşmüş, bu da beylikleri çatışma ortamına çekmiştir. Değişen siyasi şartlarla birlikte beyler de değişmiştir. Önceden savunulan değerleri terk edip, hâkimiyet

arzusuyla hareket etmeye başlayan beyler kimliklerini yitirmeye başlamışlardır. Aslında bu da, Anadolu'ya kimin hâkim olacağını belirlemiştir.

Anadolu'nun en batısında Bizans'a komşu, topraklarının çoğu bataklık olan ve başlarda "Anadolu Beylikleri'ni kendi sancağım altında toplayayım" amacıyla gözükmeyen Osmanlı Beyliği ise diğer beyliklerce bir tehlike olarak görülmemektedir. Anadolu gerçekliğini ayımsayan Osmanlı Beyliği'yse, beylikler arası çatışmanın gereksizliğinin farkındadır, gözünü Batı'ya dikmiştir, yavaşlayan Batı yönlü fetihleri devam ettirme arzusundadır. Ertuğrul Bey'in siyasi dehasının yetiştirdiği, Osman Bey'in diğer beyliklerle rekabete girmemesi, bu çatışma ortamında akliselimle hareket edip, gözünü Batı'ya çevirmesi, yapıtta Osman Bey'in ağzından şöyle verilmektedir; *"Bizim gazi beylikler çabalasın bakalım, Konya'yı ele geçirmek için... Boğuşsunlar birbirleriyle, güçten düşürsünler kendilerini boş yere... İşimi kolaylaştırsınlar! (...) Bizim Bitinya ucumuzun açıktır önü..."* (Tahir, 189) Osman Bey'in bu tavrı ilkin, çevresindekileri şaşırtmıştır; ancak siyasetindeki incelik zamanla anlaşılacaktır. Osmanlı'nın bu çekişmelerden uzak hali, iddiasızlığı ve fetihçi anlayışı diğer beyliklerden de destek görmesini sağlamıştır. Böylelikle, Anadolu Beylikleri'nin de desteğini alan Osmanlı, gücünü iyice kaybetmiş olan Bizans yönünde sınırlarını hızlıca genişletmiştir. Yapıtta, Osman Bey'in diğer beylerden ayrılan yönleri Aışar Bey'in tanıtılmasıyla anlam kazanmaktadır.

3.1.1.3.1 Osman Bey'in Karşıt Karakteri: Aışar Bey

Beyler arasındaki zihniyet değişimini somutlayan karakter Aışar Bey'dir. Aışar Bey'le, yapıtta ilkin Eskişehir Sancak beyi olarak karşılaşılmaktadır. Yapıtın ilerleyen bölümlerindeyse, Aışar Bey'in kişilik bozuklukları belirginleşir. Aışar Bey'deki bu bozulmaların iki temel nedeni vardır. Anadolu'da kendini kabul ettirmesi, güvenini kazanması gereken bir otorite kalmayınca, amaçsızlığa düşmüş; hayatını hırsları üzerine şekillendirmeye başlamıştır. Hop Hop Kadı'nın da onayını alarak yaptıklarını meşrulaştırdığını zannedip, "uç beyi" algısının tamamen dışına çıkmıştır.

Alişar Bey, başlarda topluma hizmet amacı güden bir kimseyken, değişen şartlarla eşkiyavari bir tavır edinmiştir. Alişar Bey'deki bu değişim üzerinden, o günün beylerinin zihniyetlerine eğilinmeye çalışılmıştır. "*Konya Selçuk Sultanlığı topraklarında herkes ya rüşvet alarak ya da rüşvet vererek yaşayabildiği halde, Alişar Bey bunun lafını ettirmeyen (...) soyu tükenmiş sancakbeylerindendi.*"(Tahir, 272) alıntısında geçmiş zamanın kullanılması onun önceki erdemlerini gösterirken, onun değişimini de vurgulamaktadır. Ne var ki, Alişar Bey, "*para biriktirmek şurada kalsın, harcamayı bile sevmezken, uçan kuşa borçlanmıştı.*" (Tahir, 274) Alişar Bey, beyler kimliklerini kaybetmişler; bunun karşındaysa, Osman Bey, kimliğini korumuş ve ilerlemiştir.

3.1.2 Kuruluş Dönemi'nde Anadolu Toplumunu

3.1.2.1. Selçuklu'nun Mirası: Bir Gelenek

3.1.2.1.1. Türk Toplumunda Kabul Gören Kişilik Özellikleri

Osmanlı'yı altı yüz yıl hâkim kılan temel etmeni, devletin temelini oluşturan topluma bağlayan Kemal Tahir, bu toplumu, devletin temelinde olan tüm ayrıntılarıyla yansıtmıştır. Bu bağlamda, yapıtta, devleti "devlet"leştiren, "savaşçılık", "teşkilatçılık" gibi temel olgular, toplumun sahip olduğu insani değerlerle de ilişkilendirilmiştir.

3.1.2.1.1.1. Savaşçılık

Türk toplumlarında, savaşçılığın, "gaza" anlayışının fazlaca yer ettiği bilinen bir gerçektir. Bir kişinin Türk toplumunda saygın bir yer edinebilmesinin yolu ok atmasından, cesaretinden, ata kıvrak binmesinden; kısacası savaşa hazır oluşundan geçmektedir. Türk toplumunun düzenli bir şekilde sınırlarını genişletebilmesinin temelinde bu disiplinli anlayışları yatmaktadır. Gaza anlayışını, savaş meydanlarındaki çeviklikle birlikte destekleyen bir diğer unsur gaziler arasındaki dayanışmadır. Bu durum yapıtta şu şekilde yer etmiştir: "*Bunlar gazi takımıdır. Törelince, buranın gazisi bunaldı mı, dünyanın öbür ucundaki gaziler gelip yetişirler, fırtına gibi...*" (Tahir, 25)

3.1.2.1.1.2. Teşkilatçılık

Osmanlı'yı asırlara taşıyan nedenlerden biri de eksiksiz devlet teşkilatıdır. Devlet teşkilatının dayandığı bazı temeller "Devlet Ana"da yer bulmuştur. Bunlar siyasi, askeri, mali ve hukuki teşkilatlanma adı altında değerlendirilebilir.

Siyasi teşkilatlanmada, "bey" in karar verici yetkisine rağmen, Türk boyunda – dünyadaki feodal yapılanmalar göz önüne alınırsa- daha demokratik bir yaklaşım söz konusudur. Bey, kararını, divanda konuşulanlar doğrultusunda vermektedir. Divan,

fikir danışılabilir, tecrübeli kişilerden oluşmaktadır. Divan yapıtın, "(...)divanhanede Osman Bey, Şeyh Edebali, Akçakoca oturduğu(...)"(Tahir, 533) kısmında geçmektedir. Görüldüğü üzere divanda beyin yanında, devlet yönetimi konusunda bilgili kişiler yer almaktadır: Şeyh Edebali, Akçakoca.

Askeriye, teşkilatlanmada önemlidir. Beylikte, beyliğin akıncı kimliğiyle ilintili olarak, herkes yeri geldiğinde bir asker gibi hareket edebilmektedir. Yapıtın bütününde Kerimcan'ın, Mavro'nun silahşorlukları, kıvraklıkları üzerinden, savaşa hazır bulunuşlukları, yani askerlikleri anlatılmıştır.

Kadılar, hukuki teşkilatlanmayı oluşturan unsurlardır. Ekonomi de gözetilen bir diğer dengedir. Yapıtta, "töre bilmezse, fukara kadı n'apar? (...) Bir devletin gideri gelirini aştı mı, rezilliği, Hızır peygamber gelse önleyemezmiş... 'Rüşvetin, soygunun, töresizliğin, utanmazlığın kaynağı budur"(Tahir, 250) alıntısı, beylikte adaleti sağlayan kuralların bütününün töre olduğunun ve toplumun refah içinde yaşaması adına mali dengenin korunmaya çalışıldığının kanıtıdır.

3.1.2.1.1.3. İnsani Değerler

Toplumun kuruluş aşamasında, insani değerlere önem verilmesi, bireylerin birbirlerine ve başkalarına hoşgörülü oluşu, bu devletin temeline insanın oturtulduğunda etkilidir. Toplumda, mertlik, sözünde durmak en büyük erdemlerdendir. Filatyos'un Akçakoca'ya atfen söylediği "Bu topraklarda güvenilir adamsın! Sözün bizim için senettir!"(Tahir, 246) sözü bunu kanıtlar niteliktedir.

Türk toplumunda, kıtlığa ve yoksulluğa karşın, toplum bireylerinin birbirine güvenmesinde hiçbir değişiklik olmamıştır. Toplumda herkes, birbirinin yaşam hakkına, malına, kazancına saygılıdır. "Namaza giden esnaf kepengi çekip kitlemez, önüne bir iskemle koyar."(Tahir,357) alıntısı okuru bu gerçeklikten haberdar etmektedir.

Bu toplumu erdemli kılan bir diğer unsur, toplumda hiçbir sınıflı yapının bulunmamasıdır. Sınıflı toplum yapısının olmayışı, toplumdaki dayanışmayı ve

insancılığı artırmıştır. Bu gerçeklik yapıtta geçen, "*Soyluluk ağır basabilemez, kendi başına... Kişinin değerine bakılır.*"(Tahir, 158) cümlesiyle özetlenmektedir.

3.1.2.1.1.4. Ertuğrul Bey

Ertuğrul Bey, devleti kuran kişidir. Selçuklu'nun uçbeyiyken, ilerleme ufkunu beyliğine aşılacaktır. "Kuruluş"ta Osman Bey kadar önemlidir. Türk toplumunun tüm özelliklerini kendinde toplamış gibidir. Merttir ve çevresindeki herkese karşı hoşgörülüdür. Ertuğrul Bey'in mertliği, Mavro'nun sözleriyle daha belirginleşmiştir: "*Hıristiyanı vermeyen, Müslüman olanı verir mi?*"(Tahir, 33). Ertuğrul Bey'le ilgili bir diğer tanımlamasaysa, "*Yürekli ve de 'Esir kısmına acır' ünü vardır.*"(Tahir, 44)

Bu özellikleriyle Ertuğrul Bey, toplumun yapıtaşdır ve çok uluslu bir imparatorluğa dönüşecek olan Osmanlı'nın temeline hoşgörüyü o koymuştur.

3.1.2.1.1.5. Osman Bey

Osman Gazi, babası, Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra adaleti ve cengâverliğiyle beylik halkının isteğiyle bey olmuştur. Onun bey olduğu dönemde "*Söğütülülerin çoğunluğu, çoktandır 'yemek' sözünü, 'ekmek'le değiştirmiş, bu bile yeterince bulunduğu zaman sevinir olmuştur.*" (Tahir, 117) Bu kıtlık döneminde başa gelen Osman Bey, halkın bu durumdan kurtulmasının yollarını aramıştır. Osman Gazi, diğer beyler gibi çatışıp Anadolu'yu güçsüzleştirmektense, Bizans'la savaşıp, hem oradaki çarpıklıkları ve adaletsizlikleri engellemeyi, hem de fetihleri sürdürmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, yapıta yansıyan Osman Bey'in "*neden imrenir ademoğlu, durumlar böyleyken, beylik denen bu rezilliğe?..*" (Tahir, 250) şeklindeki sorgusu da onun kişiliğine dair ipuçları vermektedir. Osman Bey hükümdarlık peşinde değildir; beyliğin ne büyük bir sorumluluk olduğunun farkındadır. Bu durum, Osman Bey'in amacının benliğini tatmin etmek, egemen olmak olmadığını gösterir, beyliğin büyük

bir sorumluluk gerektirdiğinin farkında olması, onun en temel amacının halka hizmet olduğu anlaşılmaktadır.

Osman Bey, diğer Anadolu beyleri gibi kavga yolunu tutmazken, zekâsı, yiğitliği ve cesaretiyle, ahi teşkilatının da desteğini almıştır. Bu sayede Osman Bey'in gücü de artmaya başlamıştır. Osman Bey zamanla Şeyh Edebalı'nın, Akçakoca'nın güvenini kazanmış, onların halkın tereddütlerini gidermesi sonucu, halkın beklediği adaletli önder olduğuna dair kanaatleri kuvvetlendirmiştir. Osman Bey'in, Şeyh Edebalı'yle beylik siyasetini paylaşmasının ardından, Edebalı şaşalamış, düşünmüş ve Osman Bey'in siyasetindeki akılcı yanı fark etmiştir. Bu toplantının ardından Edebalı, "*Osman Bey'i omuzlarından tutup alınından öptü.*" (Tahir, 192) Şeyh Edebalı'nın – yapıtın tamamı göz önünde bulundurulacak olursa- düşüncelerini, yüz ifadeleri, bakış ve hareketleriyle belirten biri olduğundan hareketle, Osman Bey'i alınından öpmesi, ona duyduğu güvenin somut göstergesi olarak nitelenebilir.

3.1.2.1.1.3.3. Yunus Emre

"Devlet Ana" yapıtında, Anadolu'dan çıkıp, tüm dünyayı halen etkilemekte olan Tasavvuf akımı da yer bulmuştur. Anadolu'nun kıtlık içinde olduğu dönemi konu edinen yapıtta, bu kıtlık yıllarının da etkisiyle oluşmuş Tasavvuf Felsefesi de atlanmamıştır. Anadolu'daki kıtlık yıllarında, halk hayatını sürdürecekt kadar yiyeceği bile zor bulmaktadır. Bu güç hayat şartlarında halk sınacak değerler aramaya başlamıştır. Bu noktada, "bir lokma, bir hırka"yı temel düstur edinen, İslam'ın Tasavvuf yorumu, kıtlık içindeki halkın imdadına yetişmiştir. Tasavvufun en önemli temsilcilerinden, yapıtın konu aldığı dönemin büyük düşünürü Yunus Emre'de, yapıtta yer almıştır. Yunus yapıtta, "*bilgi gücüyle deniz derinlerinde, aşk gücüyle gök yücelerinde gezinir, gölgesi millete rahmettir, ülkenin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dilidir, eteğine yapışan yoksun kalmaz*" (Tahir, 53) diye nitelenmiştir. Yunus'un "aşk"ı anlatılırken, tasavvufun hayatın içindeki insanlara vicdani bir duruş kazandırdığı bir kere daha vurgulanmıştır. Yunus'un tüfeğin bulunuşuna getirdiği yorum: "*Dünyanın düzeni bozulur ki, çivisi çıkar garçadak... Âdemoğlunun barınası hiç*

kalmaz." (Tahir, 233) onun felsefesini hayatın içinde kalarak oluşturduğunu kanıtlamaktadır.

Yapıtta, tarihsel gerçeklikler değerlendirilirken yalnızca, Anadolu'nun siyasi yapısına değil, düşünsel gelişmelerine yer verilmiştir. Yunus Emre'nin bir halk ozanı olarak, romanda yer alması, Anadolu'daki Tasavvuf akımından okuru haberdar etme amacındandır. Böylelikle, düşünürün halkın içinde oluşu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, dünyayı insani bakış açısıyla aydınlatmakta olan Tasavvuf felsefesinin Anadolu topraklarından çıktığı hatırlatmasında bulunmaktadır.

3.1.2.1.2. Ahilik

Ahilik, Ahi Teşkilatı, Osmanlı'nın kuruluşunda karşılaşılan unsurlardan biridir. Kısaca, esnaf dayanışmasını sağlayan bir teşkilat olarak bilinen Ahilik toplumda çok daha kapsamlı bir görev edinmiştir. Ahiler, yalnız ticari ve ekonomik hayatı canlandırıp, düzenleyen, zanaatkârlar yetiştiren bir kurum olmakla kalmamış, topluma ahlaki ve insani açıdan da yol göstermişlerdir. Ahilik, ticarete de ahlaki bir boyut getirmiş, insanı insan yapan değerleri öncelemiştir. Ekonomik büyüklükleriyle de ilişkili olarak, Ahiler o günün büyük bir güç odağıdır: "*Çok değil, salt Konya Ahileri bizi arkalasa, şehri kaparım (...)*" (Tahir, 188)

"Devlet Ana"da Ahilik yapılanmasından söz edilmesi, yine en temelde bahsedilen, Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'ni altı yüz yıl yaşatan değerler nelerdir sorusunun cevaplarından biridir. Ahilerin, insanı ve erdemi önceleyen hayat duruşları, ekonomik desteğini bu kurumdan alan devleti de aynı ölçüde duruş sahibi kılmıştır. Bir başka deyişle, ticari kurumlarında bile insanın ahlaklı, erdemli, kuallı olduğu bir yapı oluşturan devlet sağlam temellere oturmuş demektir.

3.1.2.1.2.1. Şeyh Edebali

Şeyh Edebali, neredeyse Osmanlı kuruluşuyla ilgili her metinde karşılaşılan bir Ahi büyüğüdür. Bu durumun oluşmasında, kızının Osman Bey'le evlenmesinden dolayı

oluşan bir akrabalık bağından ziyade, Türk düşünce dünyasına kattıklarının etkisi büyüktür. Mevlana gibi zamanın büyük âlimlerinin sohbetlerinde bulunmuştur ve çok yönlü bir eğitimden geçmiştir. Ufku açık ve insani değerleri içselleştirmiş bir devlet büyüğüdür. O günün Anadolu'sundaki en büyük bir ekonomik gücün başıdır. Şeyh Edebali'nin *"tuttuğu uzar tutamak olur, bastığı düzelir basamak olur"*(Tahir, 53); yani Edebali, toplum düzenini sağlayan unsurların başında gelir. Ayrıca o, Osman Bey'in de fikir hocasıdır. Osman Bey, bir işe başlamadan önce ona danışmakta, öncelikli olarak onun desteğine ihtiyaç duymaktadır. Osman Bey'in Edebali'nin varlığına duyduğu ihtiyaç, *"Doğruda bizi arkala! Yanılırsak yakamıza yapış!.."*(Tahir, 192) sözünden anlaşılmaktadır.

Osmanlı'yı altı yüz yıl yaşatan değerlerin oturmasında Şeyh Edebali'nin düşünce dünyasının etkisi çok büyüktür. Bu nedendir ki, "Devlet Ana"da Şeyh Edebali sıkça tekrarlanmıştır. "Devlet Ana"da da Şeyh Edebali, bir siyasi güç ve bir düşünce insanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünce insanı olmaya, kalem tutmaya merak salmış Kerim'in en büyük sevinç kaynaklarından biri Şeyh Edebali'nin öğrencisi olmasıdır. Bu yapıtta, *"Şeyh Edebali gibi ünü dünyayı tutmuş bir bilginin özel öğrencisi olacağını düşündükçe, Kerim'in sevinçten yüreği ürperiyor, yüzüne ateş basıyordu."*(Tahir, 101) şeklinde dillendirilmektedir.

3.1.2.1.2.2. Çelebilik

Anadolu'da savaşçılığın yanında bir diğer değer görme nedeni vardır, çelebilik. Çelebilik okuyup yazma, kültürel noktada gelişip, toplumu bu yönden beslemektir. Yapıtta, Kerimcan karakteri üzerinden anlatılmaktadır. Geleneksel Türk zihniyetini simgeleyen Bacıbey, oğlunun savaşçı olmasını yeğlemektedir. Ağabeyinin ölümüyle de annesinin bu isteğine daha fazla direnemeyen Kerimcan, dervişlik yolunu bırakıp, savaşçılık yolunu tutmuştur. Yapıtın sonralarıdaysa, dervişliğe tekrar yönelmiştir. Bu dönüş aslında, Osmanlı'yı güçlü kılan noktayı vurgulamaktadır. Osmanlı güçlenmiştir,

çünkü Osmanlı'da savaşçılığa önem verildiği kadar, kültürel birikime de önem verilmiştir. *"Diyelim müderris olduk, bu kez uğraşacaksın ki, akranından geri kalmayasın... Çevreni geçtin, ünün yürüdü. Başka ülkeler bilginiyle yarışacaksın!"* (Tahir, 249) alıntısından anlaşılacağı üzere, yapıtta, mollalık, çelebilik, çağın bir gerekliliği olduğu kadar, bir devleti güçlü kılan etmenlerin başı olarak da görülmüştür.

3.1.2.1.3. Kadının Yeri

Anadolu Türk toplumunu gücünün dayandığı en önemli temellerden biri de Anadolu kadınıdır. Türk töresinde, kadının ayrı bir yeri vardır. Türk toplumlarında kadın yalnızca, çocuklarına annelik eden, erinin ihtiyaçlarını gideren aile bireyi değildir. Kadın, bir işe başlanmadan önce fikir danışılan ve fikirleriyle, bakış açısıyla daha önceden fark edilmemiş noktaları fark ettiren, toplumun yapıtaşısıdır. Dünyanın birçok toplumunun ata-erkil olarak nitelenmesinin, Anadolu'ya yansması sonucu, Anadolu'da da ata-erkil bir tanımlama yanılığına düşülmüştür. Oysaki Türk toplumları bir bütün olarak incelenirse, Türk toplumuna ata-erkil denemeyeceği gibi, ana-erkil isimlendirmesinin de bu toplumu tam karşılamadığı görülecektir. Anadolu aile yapısında bir eşitlik söz konusudur, bireyler eşit şartlarda sorumlulukları paylaşmaktadır. Toplumunu oluşturan kadındır, dolayısıyla özgüvenli, duruş sahibi ve zihni sağlıklı işleyen bir kadın tarafından yetiştirilen birey de topluma yarar sağlayabilecek bireydir. Diğer dünya toplumlarından farklı olarak, Türk toplumunda kadın, erkeğiyle birlikte mücadele etmekte, hatta savaşmaktadır. Türk kadını, erkeği arkasında durup desteklemektense, onun yanında yer alıp, ona daha somut bir destek vermektedir. Bu da aslında devleti güçlü kılmaktadır.

"Devlet Ana"ya kadın, Bacıbey ve Aslıhan karakterleri üzerinden yansıtılmıştır. Bacıbey, her yönüyle, Türk kadınına yansıtmakta kullanılırken, Aslıhan bu karakteri destekleyen bir figür olarak kalmıştır. Her iki kadında savaşçıdır ve toplumda, ailelerinde, sevdikleriyle yaşantılarında söz sahibidirler. Kadınların hâkim yapısı, Kerim'in Balhatun'u kaçırma girişiminde bulunan Alışar Bey'den öç alınmamasını söylemesi üzerine Mavro'nun *"Bacıbey anama, 'Bu senin yüreksiz oğlun, başkasına aldırarak ağasının öcünü," derim. Yatırır ki, seni Rüstem babanın kırbacı altına,*

rahmetli Ertuğrul Bey alamaz elinden, mezardan kalksa... (...) Dahası arkadaş, Aslıhan bacı duymasıyla, bak neler olur!" (Tahir, 342) demesinden anlaşılabilir.

3.1.2.1.3.1. Bacıbey

Bacıbey, "Devlet Ana" yapıtında Türk toplumlarında kadına verilen değeri vurgulamak için oluşturulmuş bir karakterdir. Bütün özellikleri ve tavırlarıyla yaşayan bir karakter izlenimini uyandırmakta ve inandırıcılık kazanmaktadır. Bacıbey, Kayı Boy'unun bu beyliğinde sözü dinlenen büyüklerden biridir. Hiç kimse ona söz geçirememekte, denetimi altına alamamaktadır. Rum bacılarına başkanlık etmektedir, eli silah tutmakta, kendini dilediği gibi ifade edebilmektedir. Bacıbey en az bir erkek kadar cesurdur da, kadın kimliğinin ardına sığınıp, hiçbir şeyden geri durmamaktadır. "*Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşıçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu geride bırakırdı.*" (Tahir, 120) tanımlaması Bacıbey'i özetler niteliktedir.

4. SONUÇ

“Devlet Ana” tarihsel gerçeklikler üzerine kurgulanmış bir yapıttır. Kemal Tahir’in Osmanlı sorgusu bunun temelinde yatan gerekçedir. Kemal Tahir’in yazar kimliğinin yanında, bir düşünür ve tarihçi kimliğiyle de kaleme aldığı bu roman, onun kendi zihnindeki (aslında toplumun zihnindeki) Osmanlı’yla ilgili o temel soruya; “Osmanlı’yı büyük bir imparatorluk yapan temel değerler neydi?” sorusuna bir cevap bulmaktır.

Kemal Tahir, bu sorusuna cevap olacak savlarını, “Devlet Ana”da birleştirmiştir. Tahir, devletin güçlü olmasını, devleti oluşturan topluma dayandırmaktadır. Beyliğin sağlam devlet yapısının yanı sıra, halkın yaşayışı, bireylerin erdemleri bu devleti güçlü kılan temel olgulardır.

Yapıtta, o günün Anadolu şartlarına değinilmiş, 1200lerin Anadolu’sundaki Osmanlı’nın yeri belirlenmiştir. Bu tespitlerden yola çıkılarak, Osmanlı’yı altı yüz yıl yaşatan nedenler sorgulanmıştır.

Yapıtta yansıyan tarihsel gerçeklikler doğrultusunda, “Osmanlı’nın güçlü teşkilatlanmasının yanında, ordu-millet anlayışına sahip olması, bununla birlikte Anadolu Beylikleri arasındaki çatışmalardan uzak durması, onun Batı yönünde ilerlemesini kolaylaştırmış ve siyasi gücünü de artırmıştır.” savına ulaşılabilir. Buna ek olarak, Osmanlı’nın yayılmasının ve bambaşka toplumları denetimi altında tutabilmesinin en önemli nedeni ise Osmanlı’yı kuran toplumun kuralları, erdemleri ve değer yargılarında gizlidir.

O günkü Anadolu'nun siyasi Şartları, olay örgüsü içinde yansıtılmıŐken, toplumsal gerçeklikler, Kerimcan, Mavro, Bacıbey, Aslıhan ve Nots Gladys gibi karakterler üzerinden verilmiştir. Osman Bey, Akçakoca, Şeyh Edebalı, Yunus Emre gibi tarihsel kiŐiliklerin roman da yer almasında, Anadolu'nun değerlerini hatırlatmak ve romana gerçekçilik kazandırmak yatmaktadır.

5. KAYNAKÇA

Tahir, Kemal. Devlet Ana. İthaki Yayınları, İstanbul, 2007

Eğribel, Ertan. Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına. Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003

Şan, Mustafa Kemal. "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçeklięin İnŐası". Sakarya Üniversitesi. 4 Ekim 2009

<http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/kemal_tahir_ve_tarihsel_gerceklik.pdf>

